

Antti Joensuu & Jussi Sutinen

Perheen suojassa

Miten onnistua
sijaisperheenä?

BoD

*Opetelkaa teorial hyvin, mutta unohtakaa ne,
kun kohtaatte elävän sielun.*

C.G.Jung

© Antti Joensuu & Jussi Sutinen 2016

KUSTANTAJA	BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi
KANSI	SISIN
TAITTO	Veera Smidt
VALMISTAJA	BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa
ISBN	978-952-286-500-7

Antti Joensuu & Jussi Sutinen

Perheen suojassa

**Miten onnistua
sijaisperheenä?**

BoD

Alkusanat

Perhesijoitusten määrän kasvu ja vastaavasti laitoshoidon tarpeen pieneneminen viime vuosina lainsäädännön ja yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoksen johdosta on positiivinen liikkahdus kohti perhekeskeisempää hoitonäkemystä lastensuojelussa. Muissa Pohjoismaissa perhehoidolla on huomattavasti vankempi jalansija osana sijaishuoltoa. Perhesijoituksiin liittyy paljon erilaisia psykologisia ja sosiaalisia ilmiöitä, joiden ymmärtämisen ja käsittelemisen avuksi tämä kirja on tarkoitettu. Työ sijaisperheiden parissa ja itse sijaisvanhempana toimiminen ovat osoittaneet, että perhesijoituksiin liittyvät prosessit kaipaavat uusia ja tuoreita näkökulmia teoreettisen pohdinnan ja käytäntöjen uudistamisen kautta. Kasvava perhesijoitusten määrä herättää kysymyksiä esimerkiksi perheiden tuen tarpeesta ja perhesijoitusten keskeytymisen problematiikasta. Moninäkökulmaisen pohdintamme aihe onkin, miten saada perhesijoitus onnistumaan lapsen tarpeiden ja kiintymyksen näkökulmasta. Onnistuneen perhesijoituksen elementtejä ovat avoimuus, eri osapuolten kyky yhteistyöhön ja emotionaalisten odotusten tunnistaminen. Hyvässä perhesijoituksessa lainsäädäntö, hoidolliset prosessit ja sijaisperheen tuki mahdollistavat lapsen kiintymisen ja kiinnittymisen sijaisperheeseen kieltämättä kuitenkaan biologisen vanhemman merkitystä lapsen elämässä.

Käytäntöjen ja sijoitusprosessin näkökulman lisäksi kirjassa painotetaan emotionaalista lähestymistapaa, sijaisperheiden ja työntekijöiden kokemuksellista prosessioppimista sekä reflektiota perhesijoituksesta. Odotukset, pettymykset ja pelot niin lapsella kuin sijaisvanhemmilla tai biologisilla vanhemmillakin määrittävät pitkälti sijoituksen lopputuloksen. Unohtaa ei myöskään sovi sosiaalityöntekijän tai sijaisperhettä tukevien työntekijöiden osuutta. Traumahistoria, haastava yhteistyö tai liian vaikeat tunteet ovat usein este onnistuneelle sijoitukselle. Näi-

den tunteiden ymmärtäminen ja sanoittaminen nousevat keskeiseksi teemaksi perhesijoituksen onnistumisessa. Sijaisperheiden rooleihin liittyy paljon ajankohtaisia kysymyksiä: Toimiiko sijaisperhe väliaikaisena perustarpeiden toteutumisesta mahdollistavana etappina lapselle, vai tähtääkö sijaisvanhemmuus aina kiintymyssuhteen hoitoon? Onko sijaisvanhemmuus kutsumus vai työsuhde? Miksi sijaisvanhemmaksi ylipäänsä ryhdytään?

Kirjan tavoitteena ei niinkään ole vastata tyhjentävästi näihin kysymyksiin, vaan herätellä halua nähdä pintaa syvemmälle ja lisätä kykyä reflektioon jokaisessa prosessissa, jossa mietitään perhesijoituksen mahdollisuutta lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Tietoisuuden lisääminen perhesijoituksen solmukohdista ja avoin dialogi mahdollistavat jatkossa yhä onnistuneempia sijoituksia. Emme kaihda teoreettiseen viitekehykseen nojaamista tai kokemuseräisen tiedon jäsenneltyä tarjoilemista ajatusten tueksi, mutta olemme tarkoituksella jättäneet pois tieteellisen julkaisun jäykkyyden. Kirjan yhtenä tarkoituksena on tuoda perhesijoituksen viitekehykseen keskeisiä ja tärkeitä käyttöteorioita helppolukuisessa ja ymmärrettävässä muodossa, omaan käytännön kokemukseemme perustuen. Tekstin sisällä ei ole juurikaan viitattu erikseen yksittäisiin lähteisiin, ellei se ole tekstin ymmärrettävyyden kannalta ollut välttämätöntä. Kirjan lopusta löytyvät kaikki lähteinä käytetyt teokset ja luettelo suosittelemastamme lisämateriaalista. Tavoitteemme on herättää kysymyksiä ja ajatuksia sekä sijaisperheeksi aikovissa tai sijaisperheenä jo toimivissa vanhemmissa, sijoituksista päättävissä sosiaalityöntekijöissä, kuntien budjetteja laativissa luottamusmiehistä sekä kaikissa, joita sijaisperhetyö kiinnostaa ja koskettaa. Toivotamme antoisia lukuhetkiä ja toivomme, että olemme osanneet tiivistää yhteisen kymmenien vuosien lastensuojelun kokemuksemme lukijaa puhuttelevalla tavalla.

Kirjoittajat

Antti Joensuu (perheterapeutti, psykoterapeutti, sijaisvanhempi, kirjailija) on työskennellyt sosiaalialalla yli neljännesvuosisadan ajan. Joensuu on kehittänyt menetelmiä perhehoitoon erityisesti voimakkaasti oireilevien lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn sekä tehnyt pioneerityötä avomuotoisen perhekuntoutuksen kehityksessä. Joensuu on toiminut itse sijaisvanhempänä ja tukiperheenä lukuisille lapsille ja nuorille. Psykoterapeuttina Joensuu on erikoistunut väkivaltaisesti käyttäytyvien lasten ja aikuisten hoitoon.

Jussi Sutinen (perheterapeutti, psykoterapeutti, kirjallisuusterapeutti, kirjailija) on työskennellyt vuosikymmenen ajan erilaisissa lastensuojelun haastavissa tehtävissä. Sutiselle on tuttua laitospuolitoiminen hoito, perhekuntoutus, tukiperheinä työskentely, haastavien nuorten kanssa työskentely sekä sijaisperheiden tukeminen ja ohjaus. Sutinen on kehittänyt menetelmiä

sijaisperheiden työnohjaukseen ja ollut mukana useissa perhesijoituksissa terapeuttina ja työnohjaajana. Sutinen on erikoistunut kiintymyssuhteiden ja traumojen hoitoon perhesysteemeissä. Häneltä on aiemmin julkaistu narratiivisuudesta kertova teos ja lastenkirja *Sininen talo*, joka käsittelee sijoituksen onnistumista satuterapian keinoin.

Sisällys

1 Näkökulmia perhesijoitukseen	9
1.2 Perhesijoitus lapsen silmin	9
1.2 Perhesijoitus sijaisvanhemman näkökulmasta	14
1.3 Sijaisperheet osana suomalaista lastensuojelua	17
2 Tie sijaisperheeksi	22
2.1. Ennen sijaisperheeksi ryhtymistä	22
2.2. Sijoituksen aikana	27
2.3 Sijoituksen päättymisen	29
3 Onnistuneen perhesijoituksen kulmakivet	34
3.1 Sijaisperheiden koulutus ja ohjaus	35
3.2 Sijaisperheiden tukimuotoja	40
3.3 Keskeiset käyttöteoriat ja menetelmät sijaisvanhemmuudessa	43
3.3.1 Kiintymyssuhde	44
3.3.2 Objektisuhteet ja dynaaminen kehitys	52
3.3.3 Jumiutuneet kehitystehtävät	57
3.3.4 Trauma, dissosiaatio ja siirtymätrauma	62
3.3.5 Systeemin muutokset	71
3.4 Sijaisperheiden työhohjaus, EFSC-ohjaus	75
3.5 Yhteistyö biologisten vanhempjen kanssa	81
3.6 Nuoren sijoittaminen perheeseen	86
3.7 Sijaisperheen haasteet ja perhesijoituksen päättymisen	89
4 Kysymyksiä ja vastauksia	93
4.1 Sijoitusprosessi	93
4.2 Lapsen näkökulma	98
4.3 Biologisten vanhempjen näkökulma	100
4.2 Tukipalvelut, työntekijän näkökulma	103
4.3 Sijoitukseen liittyvät tunteet	110
4.4 Biologisten vanhempjen ja sijaisvanhempjen yhteistyö	115
4.5 Oireet ja häiriöt kutsuna työskentelyyn	118
4.6 Nuorten sijoitus perheeseen	121
Loppusanat	123
Viitatut lähteet ja lisämateriaalia aiheesta	
Elektroniset lähteet	

1 Näkökulmia perhesijoitukseen

Perhesijoituksessa – kuten aina sijoitettaessa lapsi pois kotoaan – nousee haasteeksi poikkeuksellisen usein vaikeus tarkastella sijoitusta neutraalisti eri osapuolten näkökulmasta. Lapselle sijoitus on lähes aina traumaattinen kokemus, myös silloin kun kasvuympäristössä tapahtuu sijoituksen myötä merkittävä parannus. Lapsen sijoittaminen pois kotoa on biologiselle perheelle usein inhimillinen tragedia jo itsessään, puhumattakaan siihen johtaneesta tapahtumaketjusta. Ammatillisesta positiosta huolimatta tunteet ovat läsnä työntekijöiden päätöksenteossa, työskentelyssä sekä sijaisperheiden ja lasten kohtaamisissa. Myös sijaisperheiden emotionaaliset kokemukset ovat voimakkaita. Yleensä juuri emotionaaliset kokemukset nousevat esille ristiriitoina ja vaikeuksina sijoituksen edetessä, jolloin lapsen tasapainoinen kasvu estyy. Tarkastelemme seuraavassa perhesijoitusta lapsen ja sijaisvanhemman subjektiivisista näkökulmista avataksemme keskustelun ja lisätäksemme ymmärrystä näitä näkökulmia kohtaan. Kertomukset pohjautuvat kaikilta osin tositapahtumiin, mutta niitä on muutettu hieman osapuolten identiteetin varjelemiseksi.

1.2 Perhesijoitus lapsen silmin

”Viimeinen muistikuva äidistä oli pelottava. Kahdeksanvuotias mieleni ei ymmärtänyt silloin, miksi äiti ei herännyt, vaikka kuinka itkin ja ravistelin äidin kättä. ”Aikuisten limpparia”, oli äiti vastannut pienen ihmisen ihmetykseen siitä, mikä voi maistua niin hyvälle, että sitä voi juoda monta pullollista illassa. Enkä voinut ymmärtää sitäkään, miksi äiti otti koko ajan lääkkeitä – eihän äiti ollut sairas.

Aluksi äiti oli usein iloinen juotuaan, mutta muuttui nopeasti väsyneeksi. Yleensä äiti kuitenkin peitteli minut nukkumaan ennen kuin itse vaipui sikeään uneen. Sinä päivänä kaikki ei ollut kuitenkaan kohdallaan. Äiti oli riidellyt poikaystävänsä

kanssa päivällä ja ensimmäinen pullo oli sihahtanut auki jo heti koulusta kotiin tultuani. Naapurit olivat kai huolestuneita myöhään illalla kuuluneesta pitkään jatkuneesta itkustani ja soittaneet hätäkeskukseen. Sieltä tulikin monta vierasta aikuista. Äiti oli opettanut, ettei vieraille ihmisille saa avata ovea, joten istuin pelosta jäykkänä äidin käsi omassani, kun sisälle tuli talonmiehen avustuksella kaksi poliisia ja kaksi poliisin liiveihin pukeutunutta naista.

Pian paikalle saapui myös ambulansseja ja helikopteri. Äitiin pisteltiin neuloja ja kytkettiin letkuja. Vieraista sanoista huolimatta ymmärsin, että äidin tilanne oli vakava. Lääkäri puhui puhelimesta myrkytyksestä ja pian äitiä jo kannettiin pihalla odottavaan helikopteriin. Sosiaalityöntekijöiksi esittäytyneet naiset keittivät teetä ja antoivat keksejä. He kertoivat, että äiti menee nyt sairaalaan ja tulee siellä terveeksi. Siksi aikaa minun pitäisi pakata tärkeimmät tavarat ja vaatteet ja muuttaa paikkaan, jota he kutsuivat vastaanottokodiksi. En ymmärtänyt, mikä se sellainen paikka on, mehän istuimme kotona! Olisin halunnut lähteä äidin mukaan sairaalaan, mutta aikuiset sanoivat ettei se käy. Taisin rimpuilla vastaan aika tavalla, mutta isot poliisit ja kaksi sosiaalityöntekijää olivat minulle liian kova vastus. Minut vietiin pihalla odottavaan poliisiautoon, jossa menin sosiaalityöntekijöiden kanssa auton takaosaan istumaan. Siellä haisi oksennukselle. Tädit sanoivat, että se on ainoa turvallinen tapa kulkea riehuvan lapsen kanssa, ja että minun pitäisi vain rauhoittua. Pian saavuimme paikkaan, jonka ympärillä oli korkea verkkoaita. Se näytti vähän koululta, mutta oli pienempi. Kello oli jo paljon, ja minut vietiin suoraan huoneeseen, jossa oli sänky, pöytä ja liikennematto. Seinässä oli monta reikää, aivan kuin joku olisi potkinut sitä. Huoli äidistä kasvoi, mutta eniten itketti se, että rakas uninalle oli jäänyt kotiin, eivätkä aikuiset olleet suostuneet enää kääntymään takaisin sitä hakemaan.

Seuraavana aamuna odotin kovasti, koska lähtisimme katsomaan äitiä. Heräsin aikaisin ja hiivin ulos huoneestani. Lasi-seinäisessä toimistossa istui tietokoneella pitkätukkainen nuori

Perheen suojassa tiivistää kahden sijaisperheyön ammattilaisen osaamisen ja kokemuksen yksiin kansiin. Selkeät esimerkit tuovat teoreettisen viitekehyksen lukijalle ymmärrettävään muotoon. Samalla monet arjessa sijaisperheitä mietityttävät ongelmat, kuten sijoitetun lapsen epäkiitollisuus tai aggressiivisuuden lisääntyminen tietyissä kehitysvaiheissa, saavat selityksen psykologisten ilmiöiden avaamisen kautta.

Kirja valottaa sijaisperheen kipukohtia ja sijoituksen kriittisiä vaiheita moninäkökulmaisesti. Se soveltuukin mainiosti oppaaksi jo sijaisperheenä toimiville, sijaisperheeksi ryhtymistä harkitseville sekä kaikille sijaisperheiden kanssa työskenteleville.

Kirjoittajat **Antti Joensuu** ja **Jussi Sutinen** ovat pitkään sijaisperheiden parissa työskennelleitä psykoterapeutteja, joilla on myös laajasti oma-kohtaista kokemusta tukiperheenä ja sijaisvanhempana toimimisesta.

